

ETNINĖS KULTŪROS SPECIALISTO POREIKIS LIETUVOS PAGRINDINIO IR VIDURINIO UGDYMO GRANDYJE¹

DR. ANDŽELIKA BYLAITĖ-ŽAKAITIENĖ,
Klaipėdos valstybinės kolegijos Socialinių mokslų fakultetas,
el. p. andzelikabz@gmail.com;

DR. DOVILĖ KULAKAUSKIENĖ,
Vilniaus universiteto Kauno fakultetas
el. p. dovile.kulakauskiene@gmail.com

ANOTACIJA

Dėl paplitusių kosmopolitizmo idėjų, integracijos į ES, skaitmeninės revoliucijos iššūkių nūdien sparčiai keičiasi ne tik valstybės ir visuomenės funkcionavimo mechanizmas, bet ir šiuolaikinio jauno žmogaus pasaulėžiūra, vertybinės nuostatos. Ypač sudėtingėja brandžios, tautinę savimonę turinčios asmenybės ugdymas. Šioje situacijoje svarbus vaidmuo tenka etninei kultūrai. Aplaidus etninės kultūros ugdymas šiuolaikinėje švietimo sistemoje lemia skaudžias pasekmes. Vienas iš uždavinių siekiant keisti šią situaciją – parengti profesionalius etninės kultūros specialistus Lietuvos bendrojo ugdymo mokykloms.

Straipsnio tikslas – nustatyti etninės kultūros specialistų poreikį pagrindinio ir vidurinio ugdymo grandyje. Straipsnyje keliami šie uždaviniai: išsiaiškinti etninės kultūros ugdymo specialisto pareigybės apibrėžtį; nustatyti kvalifikuotų etninės kultūros mokytojų, etninės kultūros būrelių vadovų ir ekspertų-konsultantų pareigybių poreikį, galimybes ir funkcijas bendrojo ugdymo mokykloje.

ĮVADAS

Formuojantis tautos ir asmens tapatumui, itin reikšmingas vaidmuo tenka etninei kultūrai. Nors LR teisės aktuose aiškiai akcentuojama etninės kultūros svarba, šandien tenka pripažinti, kad nacionaliniu lygiu dar nėra išspręsta kokybiško etninės kultūros ugdymo prieinamumo visiems mokiniams problema. Tokia padėtis negali užtikrinti tautinio tapatumo išsaugojimo – iškyla tapatybės krizė, gresia nutautėjimas. Ne veltui vaikų ir jaunimo tautinio tapatumo savivokos ugdymas mokykloje – viena iš aktualiausių šiuolaikinių socialinių-pedagoginių problemų (Skarbalius 2014).

Tradicinis etninės kultūros perdavimas iš kartos į kartą paprastai vyksta per pirminę socializaciją šeimoje ar vietos bendruomenėje (Skarbalius 2014), tačiau šandien dėl subjektyvių ir objektyvių priežasčių šis procesas beveik nutrūkęs. Dėmesys etninei kultūrai ir atitinkamas poreikis švietimo sistemoje yra antrinės socializacijos formuojamas dalykas. Tačiau, nežiūrint to, kad etninės kultūros mokymas Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose nyksta, būtent mokykla pamažu tampa pagrindine etninių vertybių saugotoja, puoselėtoja ir perdavėja. Etninės kultūros ugdymas mokyklose padeda jaunam žmogui geriau suvokti savo krašto istoriją, tradicijas, papročius. Taip formuojama tautinė pasaulėžiūra, ugdomos tautinės moralinės, dorovinės nuostatos, tolerancija, tautinis tapatumas ir savimonė. Tai raktas į žmogaus sąmoningumą, kultūrinę brandą.

Išštūmus etninės kultūros ugdymą iš formaliojo ir neformaliojo ugdymo susilpnėja patriotiškumo jausmas, jaunimui ima neberūpėti nacionalinės vertybės, kultūra, papročiai, savasis tautinis identitetas.

Siekiant kokybiško etninės kultūros integravimo į formalųjį ir neformalųjį ugdymą, būtina optimizuoti visą etnokultūrinio ugdymo procesą. Pradiniu optimizavimo etapu būtų įgyvendinamas Etninės kultūros plėtros 2015–2018 m. veiksmų plane nurodytas siekis – atlikti etninės kultūros specialisto Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose poreikio analizę ir parengti rekomendacijas (Dėl etninės kultūros plėtros... 2015). Atsižvelgdamos į šį planą, straipsnyje kelsime tokius klausimus: kiek etninės kultūros specialistų reikia Lietuvos bendrojo ugdymo mokykloms? Kokius profesinius reikalavimus toks specialistas turi atitikti ir kokias pareigas funkcijas atlikti? Kaip Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklos pasiruošusios priimti tokį specialistą?

Temos iširtumas. Etninės kultūros specialisto poreikio Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose tema netyrinėta. Tai patvirtina mūsų atliekamo tyrimo naujumą ir aktualumą. Apžvelgus per pastarąjį dešimtmetį atliktus etnosociologinius mokslinius tyrimus (Jasukaitienė 2002;

¹ Tyrimas atliktas pagal Etninės kultūros globos tarybos vykdomą Etninės kultūros tęstinumo ir kaitos tyrimų 2016–2022 metų programą, patvirtintą Etninės kultūros globos tarybos 2017 m. balandžio 18 d. nutarimu Nr. N-65.

Krukauskienė, Trinkūnienė 2002; Trinkūnienė 2005, 2010 a, 2010 b, 2011; Kirdienė 2004; Čepienė 2009 a, 2009 b; Urbanavičienė 2010 a, 2010 b ir kt.) pastebima, kad nė vienas iš jų tiesiogiai neanalizuoja kultūros specialisto poreikio švietimo įstaigose. Daugiausia gilinamasi į formaliojo ir neformaliojo etninės kultūros ugdymo padėtį mokyklose, pagrindinį dėmesį skiriant etninės kultūros raiškos ir sklaidos būdams bei priemonėms, mokymo formoms, turiniui, jo integravimo problemoms. Taip pat atkreipiamas dėmesys ir į etninės kultūros užimamą padėtį kitų aukštojo mokslo disciplinų (Brazauskas 2016) ir (ar) specialybių (Vyčnienė 2015) kontekste. Apibendrinant visus minėtus mokslinius tyrimus svarbu pažymėti, jog jų indėlis į etninės kultūros ugdymo kokybę itin reikšmingas: per dešimtmetį gvildintos problemos, siūlyti sprendimai ir gauti rezultatai ilgainiui išryškino būtinybę ištirti etninės kultūros specialisto poreikį Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose.

Tyrimo objektas – etninės kultūros specialisto poreikis Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose.

Tyrimo tikslas – nustatyti etninės kultūros specialisto poreikį pagrindinio ir vidurinio ugdymo grandyje.

Tyrimo uždaviniai:

- apibrėžti etninės kultūros ugdymo specialisto pareigybę, nustatant funkcijas ir kategorijas;
- nustatyti etninės kultūros ugdymo specialistų (kvalifikuotų etninės kultūros mokytojų, etninės kultūros būrelių vadovų ir ekspertų-konsultantų)

galimybes ir poreikį;

- pateikti rekomendacijas dėl etninės kultūros ugdymo specialisto pareigybės Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose pagrindimo.

Metodai: mokslinės literatūros šaltinių ir dokumentų turinio analizė, kiekybinio tyrimo metodas – apklausa raštu (anketinė apklausa), kokybinio tyrimo metodas – apklausa žodžiu (pusiau struktūruotas, giluminis interviu), gautų duomenų turinio lyginamoji analizė.

Tyrimo intis, organizavimas ir eiga. Tyrimas buvo vykdomas 2017 m. birželio–spalio mėnesiais visose Lietuvos apskrityse. Etninės kultūros ugdymo padėtis centruose ir periferijose skiriasi, todėl tyrimo metu buvo išskirti didieji miestai ir rajonai. Vilniuje, Kaune ir Klaipėdoje apklausti 395 respondentai, likusioje Lietuvos dalyje – 623 respondentai (žr. 1 lentelę).

Šiuo metu etninės kultūros specialistai nėra rengiami Lietuvos aukštosiose mokyklose, o dabartinių etninės kultūros specialistų kompetencijos neatitinka Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklų reikalavimų, todėl analizuoti etninės kultūros ugdymo specialistų pasiūlą yra labai sudėtinga. Tyrimui pasirinktos etninės kultūros ugdymą vykdančios ir administruojančios grupės.

Mokyklų administracija pasirinkta dėl to, kad gali tiksliausiai įvertinti etninės kultūros specialisto poreikį mokykloje ir nurodyti sąlygines (ne)galimybes tam poreikiui patenkinti. Formaliojo ir neformaliojo ugdymo mokytojai pasirinkti kaip pagrindiniai etninės kultūros ugdymo proceso vykdytojai, galintys įvertinti dabartinę

1 lentelė. Tyrimo respondentų teritorinis pasiskirstymas.

Eil. Nr.	Apskritis pavadinimas	Administracijos darbuotojų skaičius	Mokytojų skaičius	Bendras respondentų skaičius
1.	Alytaus	18	22	40
2.	Kauno	80	193	273
	Iš jų Kauno mieste	55	124	
3.	Klaipėdos	39	113	152
	Iš jų Klaipėdos mieste	28	87	
4.	Marijampolės	18	21	39
5.	Panevėžio	25	48	73
6.	Šiaulių	30	67	97
7.	Tauragės	17	51	68
8.	Telšių	18	36	54
9.	Utenos	23	43	66
10.	Vilniaus	43	113	156
	Iš jų Vilniaus mieste	23	78	
	Visose apskrityse	311	707	1018

etninės kultūros ugdymo situaciją, jos privalumus ir trūkumus.

Mokyklos administracijos darbuotojų atžvilgiu taikyta kriterinė atranka, o taikant „sniego gniūžtės“ atranką pasirinkti mokytojai, dirbantys 5–10 ir I–IV gimnazijų klasėse. Atliekant kiekybinį tyrimą, apklausti 983 respondentai iš įvairių tipų bendrojo ugdymo mokyklų (išskyrus pradines, suaugusiųjų ir specialiąsias): gimnazijų – 458 respondentai, progimnazijų – 244 respondentai, pagrindinių mokyklų – 281 respondentas. Atliekant kokybinį tyrimą, apklausti 35 respondentai, kurių daugumą sudarė didžiųjų miestų mokyklų administracijos darbuotojai. Visi respondentai tyrime dalyvavo savanoriškai, o atliekant apklausą laikytasi visų tyrimo etikos principų.

I. ETNINĖS KULTŪROS UGDYMO SPECIALISTO PAREIGYBĖS APIBRĖŽTIS

Nepaslanki švietimo politika nevisiškai atitinka dabartinius etninės kultūros ugdymo poreikius. Norint pagerinti situaciją būtinas naujas požiūris: reikalingi jauni, naujas etninės kultūros ugdymo strategijas kuriantys ir savo pavyzdžiu skatinantys mokinių susidomėjimą, meilę ir poreikį išsaugoti tradicinę kultūrą ateities kartoms entuziastai – etninės kultūros specialistai.

Šiuo metu visuomenėje nėra bendros etninės kultūros sampratos, juolab etninės kultūros specialisto tiksliai apibrėžties. Vyrauja nuostata, kad etninė kultūra yra siaura, bet kartu ir visiems pažįstama sritis. Todėl etninės kultūros specialistas tarsi gali būti kiekvienas, paveldėjęs žinias iš tėvų, ir (ar) bent kiek etnine kultūra užsiimantis žmogus, į kurį galima „kreiptis bet koku „etnoklausimu“. [...] Nors, iš tikrųjų, rimtas etninės kultūros ugdymo specialistas turi būti labai išsamiai pasirengęs, išmanyti daug sričių, turi būti tiesiog eruditas, kad galėtų deramai reprezentuoti kultūrą“ (Vyčiniene 2014). Tokia situacija rodo, kad visuomenė nuvertina šią pareigybę. Ar šiuo atveju mokykla tik atspindi visuomenės nuomonę?

Analizuoti, kaip etninės kultūros specialistas apibrėžiamas bendrojo ugdymo mokyklose, taip pat gana sudėtinga. Šią apibrėžtį respondentai interpretavo subjektyviai ir laikė tai dar viena pareigybe, kurios paskirtis ir privalumai labai abejotini ir reikalaujantys papildomų finansinių išteklių. Pašėbėta, kad etninės kultūros specialistas, kuris dirba Lietuvos kultūros institucijose, privalo turėti kultūros darbuotojo kompetencijas² bei atitikti specifinius darbo vietos pareigybinius reikalavimus. Bendrojo ugdymo nuostatuose etninės kultūros specialisto pareigybė nėra

numatyta, todėl lieka neaišku, kokias kompetencijas privalėtų turėti ir kokias funkcijas atlikti šios srities specialistas.

Mokykloje dirbančiam etninės kultūros specialistui kultūros darbuotojo kompetencijų nepakanka. Pedagoginio darbo specifika numato papildomus pareigybinius reikalavimus. Formaliojo ir neformaliojo ugdymo procesui mokykloms reikalingą etninės kultūros specialistą galėtume apibrėžti kaip asmenį, įgijusį aukštąjį universitetinį arba jam prilygstantį išsilavinimą, pedagogo kvalifikaciją ir turintį specialųjį etninės kultūros pasirengimą.

„Formaliojo švietimo kokybės užtikrinimo sistemos koncepcijoje pabrėžiama personalo kvalifikacija, kaip vienas iš indėlio į švietimą aspektų, lemiančių kokybę“ (Lietuva. Švietimas regionuose... 2013: 5). Minėtasis kriterijus atliepia nuo 2014 m. rugsėjo 1 d. įsigaliojusį švietimo ir mokslo ministro įsakymu nustatytą reikalavimą, kad mokytojas būtų baigęs studijas, susijusias su mokomuoju dalyku ar atitinkama ugdymo programa (Dėl reikalavimų mokytojų kvalifikacijai... 2014). Remiantis minėtu įstatymu tikslinga įsteigti etninės kultūros pedagogo pareigybę. Tada etninės kultūros pedagogas būtų asmuo, turintis aukštąjį universitetinį ar jam prilygintą išsilavinimą ir įgijęs etninės kultūros pedagogo kvalifikaciją. Dabartinėje situacijoje įsteigti šią pareigybę sudėtinga. Šiuo metu etninės kultūros ugdymo srityje dažniausiai dirba arba specialistai, turintys pedagoginį, tačiau neturintys etnokultūrinio išsilavinimo, arba etninės kultūros profesionalai, neturintys pedagoginio išsilavinimo, taigi, remiantis 2014 m. įstatymu šie pedagogai neturėtų dirbti mokyklose. Jei LR švietimo srities teisės aktų būtų griežtai laikomasi, etninės kultūros specialistų (pavyzdžiui, folkloro būrelių vadovų) mokyklose smarkiai sumažėtų. Tad šis klausimas lieka atviras ir reikalauja diskusijos tarp vadovaujančiųjų ir vykdančiųjų švietimo institucijų.

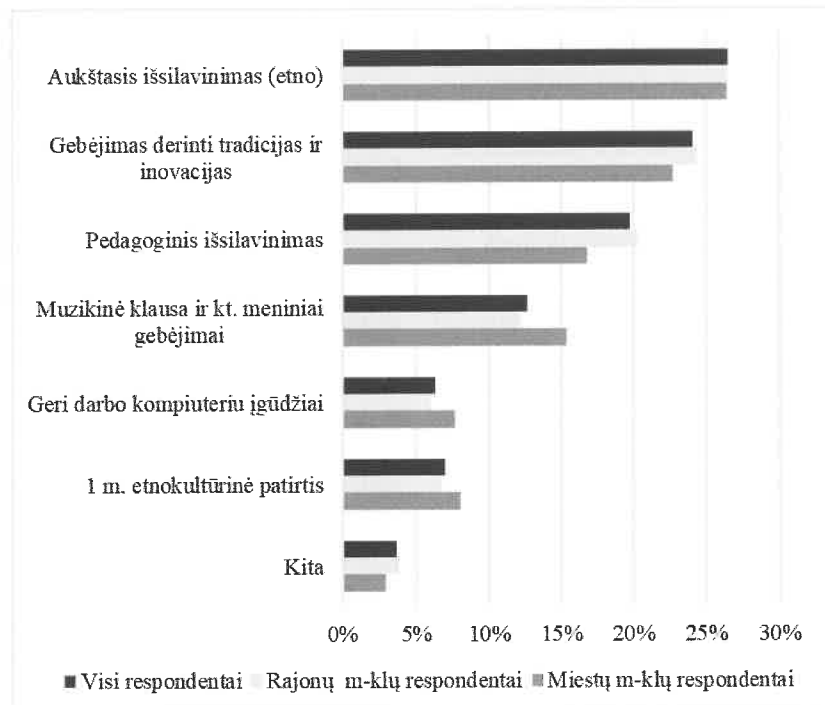
Remiantis apklausos duomenimis, tiek Lietuvos miestų (64 proc.), tiek ir rajonų (69 proc.) mokyklų administracijos darbuotojai ir mokytojai pabrėžė, kad jiems trūksta aktyvaus etninės kultūros specialisto, gebančio dirbti įvairiose formaliojo ir neformaliojo mokinių ugdymo srityse.

Pagrindiniai kriterijai, pagal kuriuos mokyklos administracija rinktųsi reikalingą etninės kultūros specialistą, yra šie: aukštasis išsilavinimas (etnologo ar atitinkama kvalifikacija), pedagoginis išsilavinimas ir gebėjimas kvalifikuotai derinti tradicijas ir inovacijas. Jei pareigybė būtų įtraukta į mokyklos ugdymo struktūrą, šie reikalavimai, respondentų nuomone, turėtų įeiti į etninės kultūros ugdymo specialisto pareigybės specialiuosius reikalavimus (1 pav.).

1 pav. matyti, kad aukštasis išsilavinimas su kvalifikuotu etninės kultūros išmanymu yra pagrindinis kriterijus (26 proc.), pagal kurį mokyklos administracija rinktųsi reikalingą etninės kultūros ugdymo specialistą. Šis reikalavimas turėtų būti nekvestionuojamas.

² „Kultūros darbuotojas – asmuo, įgijęs kurią nors kultūros, meno ir informacijos srities kvalifikaciją (bibliotekininko, muziejininko, choreografo, režisieriaus, kultūros vadybininko ar kitą) arba dirbantis kultūros, meno ir kūrybinių industrijų srityje“ (Dėl kultūros darbuotojų kvalifikacijos... 2013).

1 pav. Etninės kultūros ugdymo specialisto pareigybės reikalavimai

Antrasis išskirtas reikalavimas etninės kultūros ugdymo specialistui – gebėjimas derinti tradicijas ir inovacijas (24 proc.). Pasak Bronislovo Kuzmicko, „tradicijos ir inovacijos ryšys aiškinamas kaip praeities, dabarties ir ateities santykio kultūrinės raiškos forma“ (Kuzmickas 2011: 6). Pasak Hobsbawmo (Hobsbawm, Ranger 1992: 1–3), šis ryšys neišvengiamas. Norėdama išlikti modernioje visuomenėje senoji tradicija turi atrasti būdų prisitaikyti prie naujovių. Ieškant šių būdų didėja atotrūkis nuo prigimtinės terpės ir aplinkos, dėl to senosios aplinkos simboliai ar reikšmės nustoja aiškumo, atsiranda daugiau vietos interpretacijai, randasi naujos tradicijos, kurios nėra tokios patrauklios. Tiriant vaikų ir jaunimo santykį su etnine kultūra, itin taikliai pastebėjo vienos gimnazijos administracijos darbuotoja:

Mūsų tautos šaknys yra kaimiškos kilmės, mūsų vaikų dėl urbanizacijos – miestietiškos. Mieste tradicijos sumiesčioniškėjusios, čia viskas greičiau kinta, juda, o dar tas besaikis vartojimas – „imu tik tai, kas gražu“, suniveliavęs dvasinius dalykus, todėl kas grynai senoviška jaunimui neįdomu. Galim grįžti į akmens amžių, bet to nedarome. Neabejotinai reiktų išlaikyti ribą tarp to, kas sena, ir to, kas nauja.

Gebėjimas derinti tradicijas bei inovacijas padeda išlaikyti šią ribą, o mokykloje užtikrina etninės kultūros patrauklumą formaliojo ir neformaliojo ugdymo aplinkoje. Čia sėkmė tiesiogiai priklauso nuo etninės kultūros ugdymo specialisto. Tokiam specialistui tenka ne tik pademonstruoti savo geriausius asmeninius gebėjimus ir savybes, bet ir turėti didelį bagažą dalykinių-profesinių, metodinių žinių, neštokoti kūrybiškumo, aktyviai domėtis

kultūrinio šalies gyvenimo procesais, gebėti lanksčiai prisitaikyti prie kintančios aplinkos bei sąlygų ir prie pačių mokinių, jų etnokultūros žinių ir gebėjimų lygmens.

Pedagoginis išsilavinimas, tradicinis mokytojo profesijos atributas, užima trečią poziciją (20 proc.) etninės kultūros ugdymo specialisto reikalavimų sąrašė. Kaip minėjome anksčiau, dabartinė aukštojo mokslo situacija rodo, kad Lietuvoje nerengiami etninės kultūros pedagogai, o įgijusieji etnologo kvalifikaciją negali savo kompetencijų realizuoti bendrojo ugdymo mokyklose, nes neturi pedagoginio išsilavinimo. Vadinasi, ši situacija dar laukia naujų Lietuvos švietimo ir mokslo reformų. Kita vertus, kai kurių mokyklos administracijos darbuotojų teigimu,

[...] pedagoginis cenzas etninės kultūros ugdyme nebūtinai. Jį galima pakeisti atsineštomis rekomendacijomis ar pasiekimais savo gyvenimo aprašyme ir tai pagrįsti savo tolimesne veikla mokykloje. Svarbiausia, kad toks specialistas ateitų su iniciatyva, neštokotų entuziazmo, pats degtų noru ir tokia savo veikla įkvėptų mokinius.

Tokiam darbuotojui pedagoginis cenzas galėtų būti duodamas nemokamai, t. y. mokykla galėtų pati apmokėti jo pedagoginių žinių kursus ar sutrumpinti persikvalifikavimo laikotarpį, tačiau su ta sąlyga, kad jis po šių kursų / mokymų pasilikėtų dirbti mokykloje bent jau 2 metus, priešingu atveju bus tik išvaištytos mokyklos lėšos.

Be pagrindinių pareigybinių reikalavimų, keliamų etnospecialistui bendrojo ugdymo mokykloje, pažymėta ir muzikinė klausa bei kiti meniniai gebėjimai (13 proc.).

Kaip teigia Romaldas Pečeliūnas, „meninė veikla ryškiai prisideda prie mokinių savęs realizavimo ir yra labai svarbi dvasinio ugdymo priemonė. Todėl siekiant efektyvaus etninės kultūros įsisavinimo privalu, kad šiuos gebėjimus mokiniai įgytų tiek teoriniame, tiek praktiniame lygmenyje“ (Pečeliūnas 2013: 47). Praktika rodo, kad tokia patirtimi bendrojo ugdymo mokykloje su mokiniais gali pasidalyti ne kiekvienas mokytojas, tam būtina tobulinti profesines menines kompetencijas.

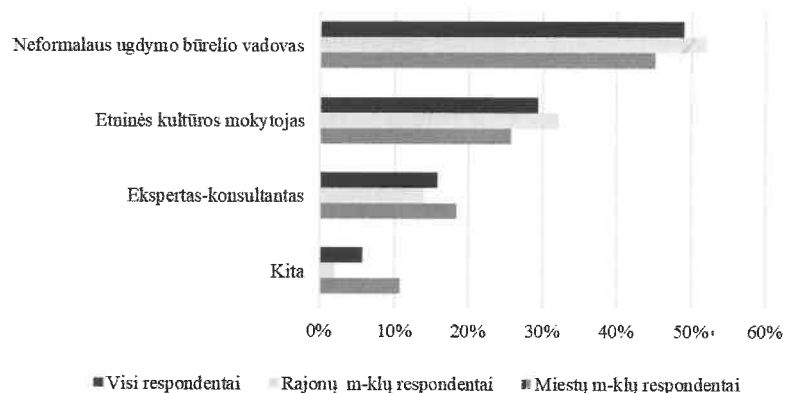
Etninės kultūros specialistui mokykloje rekomenduotina turėti etnokultūrinės patirties (7 proc.) ir gerus darbo kompiuteriu įgūdžius (6 proc.). Administracijos darbuotojų nuomone, šios savybės duotų tik papildomą motyvą priimant specialistą į darbą. Prie kitų pageidavimų paminėta ir renginių organizavimo patirtis bei ryškesnė asmeninė charizma.

Siekiant išsiaiškinti, kaip traktuojama etninės kultūros specialisto vieta mokykloje, respondentams buvo pateiktas klausimas apie tai, kokias pareigas turėtų eiti šis specialistas. Išskirtos trys pagrindinės kategorijos: etninės

kultūros mokytojas; neformaliojo ugdymo būrelio vadovas; ugdymo ekspertas-konsultantas (2 pav.).

Pirmoji pareigybė yra susijusi su etninės kultūros pamokos dėstyimu. Antroji – labiau orientuota į mokinių popamokinę veiklą. Trečioji – kuriojanti mokyklos formalųjį ir neformalųjį etninės kultūros ugdymą bei sklaidą. Iš visų trijų pirmenybė teikiama neformaliojo ugdymo būrelio vadovui (49 proc.), o etninės kultūros mokytojas (29 proc.) ir ekspertas-konsultantas (16 proc.) užima žemesnes pozicijas. Be pagrindinių kategorijų paminėta ir neformalaus švietimo vadovo (pavduotojo) etninei kultūrai pareigybė (6 proc.). Dalis respondentų mano, kad šiuo metu pakanka etninę kultūrą integruoti į privalomus mokomuosius dalykus, etninės kultūros ugdymo specialisto pareigybės išsteigti nereikėtų.

Visos etninės kultūros specialisto kategorijos suvokiamos kaip reikšmingos ugdant mokinių tapatybę, tačiau atskirų kategorijų poreikis dabartinėje mokymosi sistemoje yra nevienodas. Nežiūrint to, yra aišku, kad Lietuvos mokyklose turėtų atsirasti etninės kultūros ugdymo

2 pav. Etninės kultūros ugdymo specialisto kategorijos

specialisto pareigybė atsižvelgiant į mokinio ugdomosios įstaigos poreikius (pagal jos buvimo vietą).

II. Etninės kultūros specialistų kategorijos ir jų perspektyvos

Neformaliojo ugdymo būrelio vadovas. Vienas iš švietimo tikslų, nurodomas LR švietimo įstatyme, yra „perteikti asmeniui tautinės ir etninės kultūros pagrindus, Europos ir pasaulio humaništinės kultūros tradicijas ir vertybes, laiduoti sąlygas asmens brandžiai tautinei savimonei, dorovinei, estetinei, mokslinei kultūrai, pasaulėžiūrai formuotis, taip pat garantuoti tautos, krašto kultūros tęstinumą, jos tapatybės išsaugojimą, nuolatinį jos vertybių kūrimą, puoselėti krašto atvirumą ir dialogiškumą“ (Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas 1991). Tačiau neformalųjį vaikų švietimą reglamentuojančiuose dokumentuose šis tikslas tarsi pamištas. Etninė kultūra nėra išskirta kaip prioritetinga pasirenkamojo ugdymo dalis ir pasimeta tarp formalųjį

švietimą papildančio meninio ugdymo programų rengimo ir įgyvendinimo. Nežiūrint to, ilgalaikis etninės kultūros entuziaštų darbas mokyklose duoda rezultatų. Etninės kultūros būreliai yra gana dažna mokinių neformaliojo ugdymo forma.

Respondentai palankiai vertina tiriamosiose mokyklose dabar vykdomą neformalųjį etninės kultūros ugdymą. Tokį vertinimą respondentai argumentuoja tuo, kad neformaliosios veiklos užsiėmimus lanko labai motyvuoti, laisva valia juos pasirinkę mokiniai, kuriems etninė kultūra įdomi ir jie nori „gilinti jau gautas pirmines žinias bei įgūdžius“ veikdami tai, kas jiems patinka. Ypač svarbu tai, kad per neformalųjį ugdymą mokiniai gauna kur kas „daugiau praktinių užduočių, patyrimo“ nei formaliai ugdant.

Pabrėžtina, kad ypač didžiuosiuose miestuose neformalios etninės veiklos užsiėmimams reikia atlaikyti didžiulę siūlomų įvairių alternatyvų, skirtų savirealizacijai už mokyklos ribų, konkurenciją. Pasak kai kurių mokyklų administracijos darbuotojų,

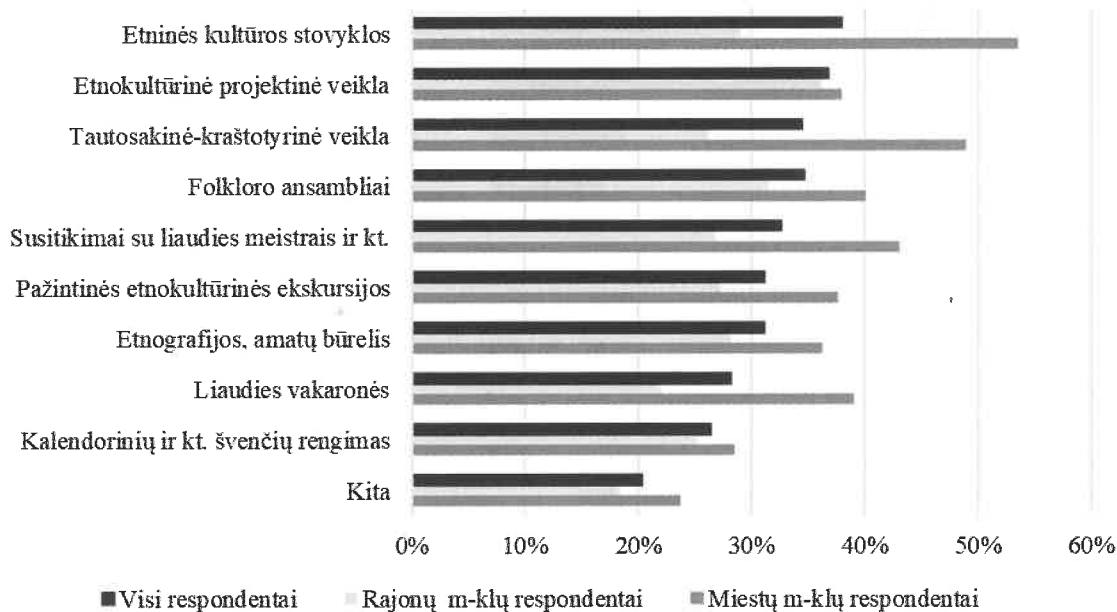
mokiniai, ypač tie, kurie lanko mokyklas, esančias miesto centre, popamokinei veiklai renkasi dabartiniu metu itin populiarius – muzikos, sporto, dailės ir pan. – užsiėmimus. Etninė kultūra šiais laikais – ne prestižo reikalas. Čia „žvaigžde“ nebūsi. Lankyti liaudies šokių būrelį – tai ne tas pats, kas šokti pramoginius, kur ryškūs, blizgantys rūbai, t. y. iš karto garantuotas žavesys, žiūrovų dėmesys ir ovacijos.

Šis pavyzdys rodo, kad, norint didžiuosiuose miestuose sudominti mokinių etnine kultūra, reikalingos papildomos pastangos, tačiau dėl siūlomų būrelių įvairovės mokyklų administracija nemato prasmės skirti didesnę dėmesį popamokiniam etninės kultūros ugdymui. Galima daryti prielaidą, kad rajonų mokyklos nėra „išlepintos“ tokių alternatyvų ir etninės kultūros būrelių populiarumas tarp mokinių turėtų būti didesnis. Šiai prielaidai pagrįšti respondentų buvo pasiteirauta, ar neformaliajam ugdymui mokykloje reikalinga etninės kultūros būrelio vadovo kategorija. 52 proc. respondentų pažymėjo, kad etninės kultūros būrelio vadovo kategorija mokykloje būtų reikalinga, o 48 proc. respondentų mano, kad nereikalinga.

Paradoksalu, tačiau lyginant didžiųjų miestų ir rajonų respondentų atsakymus, rajonų mokyklose etninės kultūros būrelio vadovo poreikis yra mažesnis (49 proc.) nei didžiuosiuose miestuose (58 proc.). Iš to seka, kad nors didžiuosiuose miestuose dabartinėse ugdymo sistemose yra vietos didelei popamokinės veiklos įvairovei, tačiau ir čia neformalusis etninės kultūros ugdymas yra pageidautinas ir šiuo metu yra juntamas aptariamose kategorijose specialistų trūkumas.

Iš etninės kultūros plėtros 2015–2018 metų veiksmų plano įgyvendinimo 2016 metais rezultatų (remiantis savivaldybių pateiktais duomenimis) matyti, kad nuo 2009 metų gerokai padaugėjo etninės kultūros edukacinių programų ir renginių vaikams, bet vaikų ir jaunimo folkloro ansamblių, kraštotyros būrelių ir etninės kultūros šovyklių veikla labai silpna (Etninės kultūros plėtros... 2016). Šį faktą patvirtina ir bendrojo ugdymo mokyklų darbuotojai.

3 pav. matyti, kad mokyklose labiausiai reikėtų specialisto, galinčio organizuoti etninės kultūros šovyklas

3 pav. Etninės kultūros specialisto poreikis neformaliojo ugdymo veikloje

(38 proc.), taip pat rengti ir įgyvendinti etninės kultūros projektus (37 proc.). Panašus specialisto-vadovo poreikis yra folkloro (35 proc.), kraštotyros (34 proc.) veiklai. Nuštatytas vidutinis poreikis pažintinėms etnokultūrinėms ekskursijoms bei etnografiniams amatų būreliams (31 proc.). Mažiausias etninės kultūros specialistų poreikis pašėbimas kalbant apie kalendorinių, darbo ir kitų švenčių organizavimą (26 proc.). Minėtos šventės iš visos organizuojamos etninės kultūros veiklos žinomos geriausiai ir yra populiariausios ne tik mokykloje, bet ir už jos ribų.

Lyginant neformaliojo ugdymo veiklas didžiuosiuose miestuose ir rajonuose ir tam reikalingo etninės kultūros

specialisto poreikį, būtent miesto mokytojai ir mokiniai labiau pageidauja platesnio etninės kultūros sričių lauko, gilesnės tiesioginės, asmeninės etnokultūrinės pajautos, glaudesnio ryšio su gyvąja tradicine kultūra, jos puoselėtojais, įdomesnių, „gyvesnių“ erdvių. O rajonų mokyklose labiausiai trūksta etninės kultūros specialisto, įvaldžiusio tarpdisciplininę požiūrį ir gebančio organizuoti projektinę veiklą.

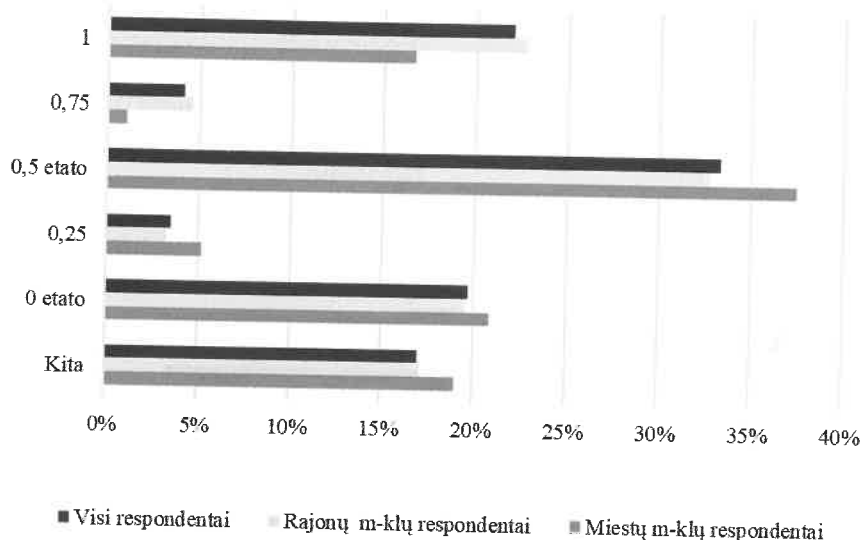
Neformaliojo ugdymo būrelio vadovo kompetencijos negali apimti visų etninės kultūros veiklos sričių. Jis atsakingas tik už konkrečias, su būrelio profiliu susijusias veiklas. Papildžius etninės kultūros specialisto neformaliojo

ugdymo veiklų sąrašą mokykloje, natūralu, jog reikėtų didinti ir aptartoms veikloms skirtą valandų skaičių. Siekiant tiksliau apibrėžti etninės kultūros būrelio vadovo darbo apimtį, būtina įvertinti švietimo sistemos reglamentuojamas įdarbinimo sąlygas ir finansines konkrečios mokyklos galimybes. Pagal švietimo įstatymą neformaliajam ugdymui mokykloje yra skiriama po 2 valandas vienam mokiniui per savaitę. Paskirsčius tas valandas įvairių profilių užsiėmimams, etninės kultūros būreliams lieka nežymi valstybės skiriamų lėšų dalis. Todėl, kaip pastebi respondentai, daugelis aktyvių etninės

kultūros neformaliojo ugdymo specialistų papildomai dirba savanoriškais pagrindais, negaudami už atliktą darbą jokio užmokesčio.

Neformaliojo ugdymo būrelių vadovų darbo krūvio ir finansavimo problemas mokykloje būtų galima išspręsti įvedus etatinį apmokėjimą. Mokyklų administracijos darbuotojams buvo pateiktas klausimas, kokią etato dalį būtų tikslinga patvirtinti etninės kultūros būrelio vadovo pareigoms (4 pav.).

Iš gautų apklausos duomenų paaiškėjo, kad tokiam

4 pav. Etninės kultūros būrelio vadovo pareigybei skirtina etato dalis

specialistui, atsižvelgiant į mokinių skaičių mokykloje, galėtų būti skirta 0,5 (33 proc.) arba 1 etatas (22 proc.), o 0,25 ar 0,75 etato skyrimą palaikė labai mažai apklaustųjų (po 4 proc.). Lyginant didžiųjų miestų ir rajonų mokyklų darbuotojų atsakymų dėl numatomų etatų neformaliajam ugdymui procentinę išraišką, pastebėta, kad pusė etato neformaliajam ugdymui yra didžiųjų miestų mokyklų prioritetas, o visam etatui dažniau teikia pirmenybę rajonų mokyklos. Pažymėtina, kad toks etatų skaičius galimas, tik jei mokyklai būtų skirtas papildomas finansavimas.

Apibendrintai vertindamos neformaliojo ugdymo būrelio vadovo pareigybės poreikį, rekomenduojame etninės kultūros neformalųjį ugdymą derinti su šiuolaikinėmis, jaunimui patraukliomis meninėmis ir technologinėmis raiškos formomis, kartu nepamirštant ir autentiškumo. Tokio pobūdžio veiklai organizuoti reikalingas kompetentingas (daug žinių turintis ir gebantis šiuolaikiškai, kūrybiškai jas perteikti, neštokojantis charizmos) specialistas. Tačiau ribotas finansavimas nesudaro sąlygų į šį darbą mokyklose pritraukti ir išlaikyti aukštos kvalifikacijos etninės kultūros būrelių vadovus. Susidaręs specialistų poreikis neatitinka egzistuojančių galimybių, todėl ši specialybė tampa nepatraukli profesijai

besirenkantiems jauniems, gabiems abiturientams.

Etninės kultūros ekspertas-konsultantas. 2012 metų pagrindinio ugdymo etninės kultūros bendrosios programos V skyriaus 14 punkte nurodoma, kad „etninė kultūra dėl savo visa apimančio pobūdžio pasižymi išskirtiniu integralumu, todėl svarbu išnaudoti visas tarpdalykinės integracijos galimybes. Savo turiniu, tikslais ir uždaviniais, gebėjimų ugdymui(si) skirtomis veiklomis etninė kultūra daugiau ar mažiau siejasi su visais mokomaisiais dalykais“ (Dėl pagrindinio ugdymo etninės kultūros... 2012). Tam pritaria ir tyrimo respondentai: „Etninė kultūra yra integrali disciplina. Ji apima beveik visus dalykus mokykloje ir turi būti pagal galimybes integruojama.“

Tačiau tai, kad etninės kultūros dalyką taip paranku integruoti, lemia nevienareikšmius padarinius. Etnokultūrinis ugdymas integruojant jį į visus mokomuosius dalykus galėtų veikti kaip viena sistema, apimti įvairias temines sritis, tačiau jos išskaidymas arba dezintegracija (Urbanavičienė 2010 b) padaro „meškos paslaugą“. Etninės kultūros ugdymas pasimeta tarp „daug svarbesnių“ dėstomų dalykų ir labai greitai užmiršamas.

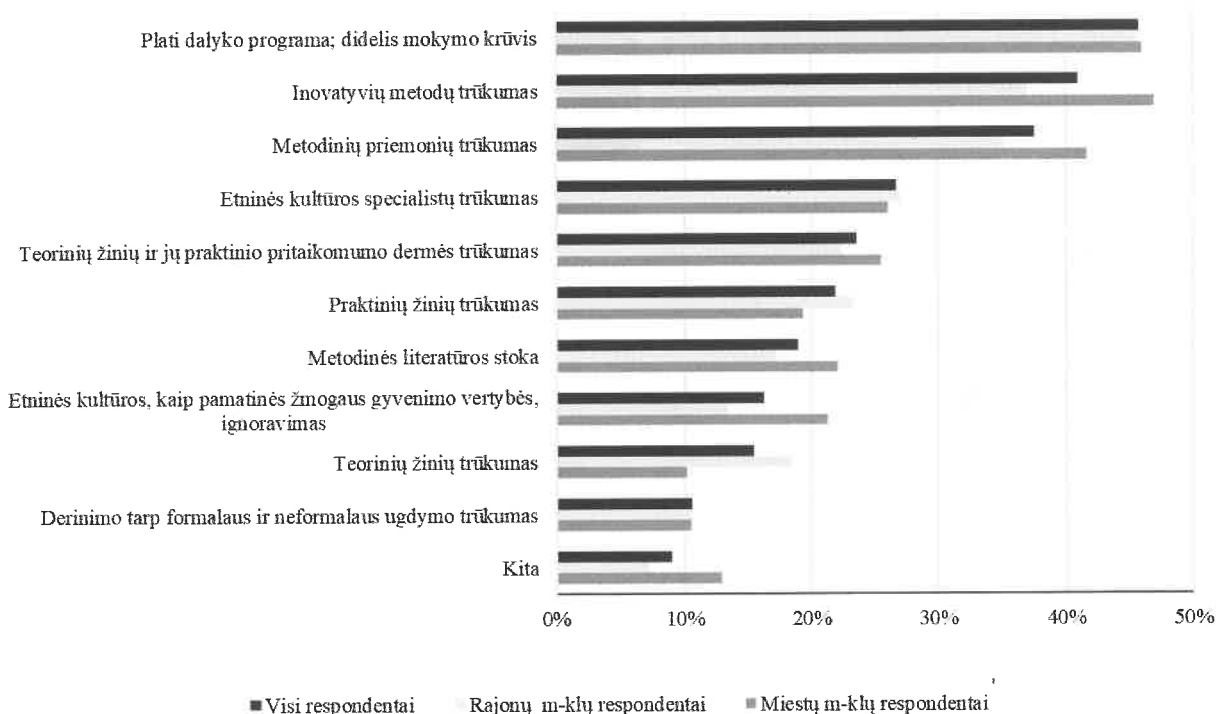
Apie 45 proc. administracijos darbuotojų patvirtino, kad

jų mokyklose integravimo procesas vyksta sklandžiai. Bet deklaruojamas teigiamas požiūris į etninės kultūros ugdymo integravimą į mokomuosius dalykus dar nereiškia, kad respondentai šį ugdymo modelį laiko tobulu ir nepakeičiamu. Iki šiol etninės kultūros ugdymo integravimas buvo paliktas mokyklų nuožiūrai, ir kiekviena mokykla savitai suprato (ar nesuprato), kaip reikėtų įgyvendinti įstatymais 2012 m. priimtas pagrindinio ir vidurinio etninės kultūros ugdymo bendrąsias programas. Ši situacija sukuria chaotišką,

nekontroliuojamą, tik asmenine patirtimi ir iniciatyva paremtą integravimą. Respondentų nuomone, „*integuotas pamokas mokytojai veda intuityviai, vedini savo asmeninės patirties. Jeigu norime giliau ir subtiliau perteikti reiškinį – kompetencijos nepakanka.*“

Paštelbėta, kad mokytojai, integruodami etninę kultūrą į mokomuosius dalykus, šalia kompetencijos štokos susiduria ir su kitomis problemomis (5 pav.).

5 pav. matyti, kad pagrindinė etninės kultūros dalyko

5 pav. Etninės kultūros integravimo į mokomuosius dalykus problemos

integravimo problema – labai plati pagrindinio mokojo dalyko programa ir per didelis mokymo(si) krūvis (46 proc.), taip pat inovatyvių metodų trūkumas (41 proc.). Įtaigiau perteikti tradicinę etninę kultūrą nepavyksta ir dėl metodinių priemonių štokos (38 proc.). Mokytojo darbą apsunkina ir tai, kad trūksta įgūdžių, kaip turimas etninės kultūros teorines žinias pritaikyti praktiškai (24 proc.). Šiuo atveju mokytojams praverstų pasitobulinti etninei kultūrai ir jos ugdymui skirtuose seminaruose ar mokymo kursuose.

Dar viena problema, į kurią su dideliu nerimu žvelgia mokytojai, yra etninės kultūros, kaip pamatinės žmogaus gyvenimo vertybės, ignoravimas (16 proc.), kuris juntamas iš visų pusių, pradedant Švietimo ir mokslo ministerija, savivaldybių švietimo skyriais bei kitomis valdžios institucijomis ir baigiant jauniausia visuomenės dalimi – mokiniais.

Paprašyti pateikti rekomendacijas iškilusioms problemoms spręsti, mokytojai nurodė etninės kultūros specialisto pareigybės įtraukimą į mokinių ugdymo sistemą kaip

pagrindinį sprendimo būdą. Respondentai tikisi, kad taip bus galima sumažinti krūvį, tenkantį mokiniams ir mokytojams, kurie ir šiaip į savo dalyką turi integruoti 7 papildomas programas. Specialistas, turėdamas reikalingas kompetencijas, gali giliau ir patraukliau išdėstyti medžiagą ir taip sudominti mokinius.

Atsižvelgiant į etninės kultūros specialisto mokykloje poreikį, vertėtų patvirtinti etninės kultūros eksperto-konsultanto pareigybę. Skirtingai nei anksčiau minėtų kategorijų specialistai, eksperto-konsultanto veikla apimtu formalųjį ir neformalųjį etninės kultūros ugdymą, iš dalies šią veiklą administruojant ar veikia kuruojant. Kitaip tariant, tokio specialisto pagrindinė funkcija Lietuvos bendrojo ugdymo mokykloje būtų inicijuoti, organizuoti, vykdyti ir kartu kontroliuoti etninės kultūros ugdymo veiklą.

Be asmeninių, socialinių ir specifinių profesinių gebėjimų šis specialistas privalėtų turėti ir vadybos įgūdžių. Respondentų nuomone (6 pav.), toks specialistas pirmiausia turėtų: organizuoti etninės kultūros renginius

6 pav. Etninės kultūros eksperto-konsultanto funkcijos

mokykloje (21 proc.); organizuoti susitikimus su įvairiais etninės kultūros puoselėtojai (14 proc.); konsultuoti integruojant etninę kultūrą į mokomuosius dalykus (12 proc.); vesti klasės valandėles etninės kultūros temomis (11 proc.) ir kuruoti etninės kultūros projektinę veiklą mokykloje (11 proc.).

Lyginant didžiųjų miestų ir rajonų mokyklų respondentų atsakymus pašėbėta, kad rajonų mokyklose labiau reikia specialisto, gebančio pritaikyti tarpdisciplininę kompetenciją (vykdant projektus, organizuojant renginius), o miesto mokyklos labiau orientuotos į aukštus egzaminų rezultatus, tad tokie veiklai, kaip, pavyzdžiui, vesti etninei kultūrai ugdyti skirtas klasės valandėles ar atviras pamokas, neužtenka laiko (tai galėtų kompensuoti ekspertas-konsultantas).

Gilinant į eksperto-konsultanto funkcijas, kai kurių mokytojų pašėbėta, kad tokiam specialistui tenka didelė atsakomybė, o ypač nesėkmės atveju jis tampa tarsi „atpirkimo ožiu“, nors „etninė kultūra turi būti visų rūpestis. Tokio specialisto veikla turi būti matoma, kitaip mokyklos administracija manys, kad jis neatlieka savo funkcijų.“ Matyt, dėl šios nuostatos respondentai neskyrė itin didelio dėmesio tokioms etninės kultūros eksperto-konsultanto funkcijoms kaip konsultuoti etninės kultūros metodinės literatūros ir priemonių klausimais (9 proc.) ar atlikti etninės kultūros poreikio kokybės tyrimus savo mokykloje (6 proc.) arba visai nesiteikė išreikšti savo nuomonės (5 proc.).

Be to, respondentų pašėbėta, jog etninės kultūros ekspertą-konsultantą, kaip ir visų kitų kategorijų ugdymo specialistus, turi kas nors koordinuoti, kažkam jis turi

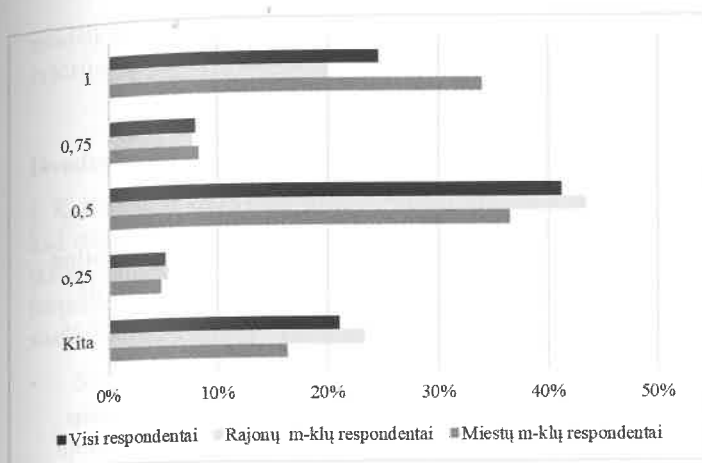
atsiskaityti (be įstaigos, kurioje jis dirba). Šiuo metu nusišėtovėjusi praktika, kad Pedagogų švietimo centras ar kita institucija suburia mokyklų darbuotojus, vykdo viso miesto mokyklų atliktos etnokultūrinės veiklos ataskaitinius susirinkimus. „Dabar atskaitos nueina, bet mes negaunam jokio grįžtamojo ryšio, todėl etnokultūrinis ugdymas fragmentiškas, tarp mokyklų nėra bendruomeniškumo, sveikos konkurencijos, kuri skatintų ieškoti naujų etninės kultūros ugdymo formų.“

Išsiaiškinus tokio specialisto funkcijas, respondentų pasiteirauta, kokia etato dalis galėtų būti skirta etninės kultūros eksperto-konsultanto pareigybei (7 pav.).

Remiantis atliktos apklausos duomenimis, tokiam specialistui mokykloje galėtų būti skirta pusė etato (už tai pasisakė 41 proc.) arba vienas pilnas etatas (25 proc.). Respondentų nuomone, ekspertui-konsultantui nušėtatyti visą darbo krūvį būtų labai sudėtinga dabartinėmis sąlygomis, ypač jei mokykla nedidelė, o etninės kultūros specialistas gauna mažą atlygį. Praktika rodo, kad mažas atlygis paprastai verčia ieškoti papildomo darbo. Taigi, toks specialistas nelabai aktyviai dalyvauja mokyklos gyvenime, neįsijaučia į bendrą mokyklos mikroklimatą, o svarbiausia – neužmezga bendrų ryšių ir nebendradarbiauja su mokiniais ir visa mokyklos bendruomene, todėl nevyksta etninės kultūros sklaida mokykloje ir už jos ribų. Pasak respondentų, tokia pareigybė bus labai efemeriška, nekels pasitikėjimo, į tokį specialistą neinvestuos joks vadovas. Dar kiti respondantai mano, kad eksperto-konsultanto visai nereikia, nes panašias funkcijas šiandien puikiai atlieka etnokultūros centrai, muziejai ir kt.

Šiuo metu dėl pareigybinių funkcijų neapibrėžtumo,

7 pav. Etninės kultūros eksperto-konsultanto pareigybei skirtina etato dalis

finansavimo štygiaus praktiškai nėra galimybių įvesti etninės kultūros specialisto kategoriją. Tačiau, kaip pastebėta, formaliojo ir neformaliojo ugdymo sistemoje juntamas jo poreikis, ypač išnagrinėjus etninės kultūros integravimo į mokomuosius dalykus problemas. Ir šis poreikis stiprės, kol nebus visuotinai reglamentuotos privalomos etninės kultūros pamokos bendrojo ugdymo mokyklose. Galima daryti išvadą, jog Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose įvedus etninės kultūros mokytojo kategoriją, eksperto-konsultanto funkcijos atitektų ne mokyklos subjektui.

Etninės kultūros mokytojas. Daugelio etninės kultūros ugdymą tiriančių bei programas rengiančių specialistų požiūriu, privalomo etninės kultūros ugdymo modelis yra siekiamybė. Kaip pastebi Gaila Kirdienė, „tik įvedus privalomas etninės kultūros pamokas galima iš pagrindų supažindinti moksleivius su lietuvių etnine kultūra, tikėtis, kad jie įgys žinių ir praktinių įgūdžių, susiformuos tautinė savimonė – šito ir reikalauja šiuo metu galiojantys įstatymai bei valstybinės švietimo strategijos nuostatai“ (Kirdienė 2004: 84). Privalomų etninės kultūros pamokų nauda ir svarba akcentuojama nuo XX a. pabaigos. Tačiau pasirinkus ne tautinės mokyklos, bet liberalios mokyklos koncepciją, minėtą uždavinį įgyvendinti tapo sudėtinga.

Klausiant apie galimybes įvesti privalomą etninės kultūros ugdymo modelį, gauta pastabų, kad etninės kultūros mokytojų beveik nėra. Nenustačius atitinkamo poreikio, iki šiol etninės kultūros mokytojai nebuvo ruošiami, o Švietimo ir mokslo ministerijos valdininkams tvirtinant naują studijų kryptių sąrašą (Dėl studijų kryptių ir kryptių grupių... 2016) ir iš jo išbraukus etnologijos studijų

³ „Lietuvos etnologų bendruomenė, sunerimusi dėl etnologijos mokslo ateities, išplatino kreipimąsi į aukščiausią Lietuvos valdžią bei Lietuvos mokslo tarybą reikalaujama į studijų kryptių aukštosiose mokyklose sąrašą sugrąžinti nepagrįstai išbrauktas etnologijos studijas. Lietuvos etninės kultūros ugdytojų sąjunga šiuo klausimu internete paskelbė viešą peticiją, kurią kviečia pasirašyti visus etninės kultūros ateičiai neabejingus žmones“ (Akademinė bendruomenė kyla į kovą... 2017).

kryptį, iškilo pavojus ir pačiam etnologijos mokslui³. Nors etnologijos disciplinos ir toliau dėstomos vienuolikoje Lietuvos aukštųjų mokyklų (2016 m. duomenimis), kaip pabrėžia akademinės bendruomenės nariai, „aukštųjų mokyklų vadovybės jau prakalbo apie etnologijos panaikinimą“ (Akademinė bendruomenė kyla į kovą... 2017).

Nuolat prašėjanti etninės kultūros padėtis švietimo sistemoje kelia susirūpinimą. Nors 56 proc. respondentų pasisakė prieš etninės kultūros privalomų pamokų įvedimą, visgi net 40 proc. pasisakė „už“. Lyginant didžiųjų miestų ir rajonų mokyklų darbuotojų atsakymų procentinę išraišką šiuo klausimu, nušatyta, kad privalomomis etninės kultūros pamokomis labiau suinteresuoti rajonų mokyklų darbuotojai (42 proc.), o taip manančių respondentų didžiuosiuose miestuose buvo 36 proc.

Pagrindiniai argumentai prieš privalomos etninės kultūros pamokos įvedimą buvo formuluojami taip: „Švietimo ir mokslo ministerijos bendrojo lavinimo mokyklų programos yra išplėtos, perkrautos ir kartais nelogiškos, o dėl to susidaro per dideli mokymosi krūviai. Įvedus privalomas pamokas, dar labiau išsiplės ugdymo turinys.“ Be to, kaip akcentavo respondentai, etninės kultūros dalykas savo turiniu, tikslais ir uždaviniais, gebėjimų ugdymui(si) skirtomis veiklomis daugiau ar mažiau siejasi su visais mokomaisiais dalykais ir yra jau sėkmingai integruojamas į juos. Todėl nesuinteresuotieji privalomomis etninės kultūros pamokomis laikėsi nuomonės, jog visgi reikėtų labiau susitelkti į integralaus ugdymo modelio tobulinimą. Pažymėtinas ir segregaciją mokykloje paliečiantis argumentas: „privaloma etninės kultūros pamoka diskriminuos kitas etnines mažumas“, nes „daugėja vaikų iš etniškai mišrių šeimų, nevienodai išprususių, puoselėjančių įvairias tradicijas bei papročius“.

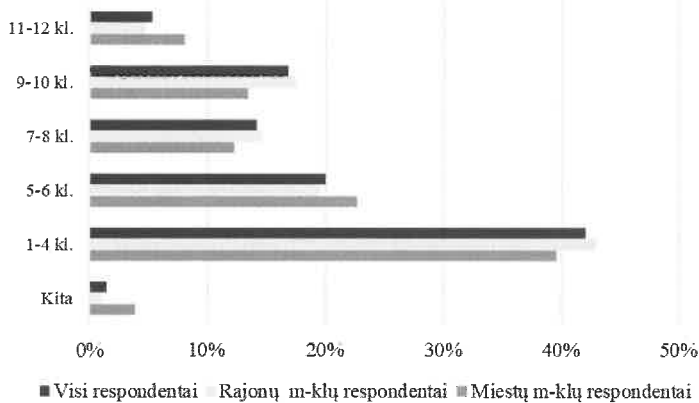
Išreikštas ir heterosemantinis argumentas, viena vertus, teigiant, kad „jeigu norime, jog vaikai iš tiesų pamiltų savo paveldą, negalime to brukti prievarta“, kita vertus, teigiant, kad „kas privaloma ir vyksta nuolat, tas duoda geresnį rezultatą“.

Pagrindinis argumentas už etninės kultūros privalomą ugdymą – etnokultūros svarba ugdant mokinių pamatines moralines vertybes, akcentuojant tautiškumą, pilietiškumą, patriotizmą ir meilę Tėvynei. Anot respondentų, reikia žinoti savo tautines šaknis, tradicijas, meninę raišką, kad jaunoji karta įgytų etninės kultūros pagrindus ir priimtų tradicines etikos ir estetikos vertybes. Šiuo atveju privaloma etninės kultūros ugdymo programa turėtų būti įgyvendinama nuosekliai, įsigilinant į visas sritis, ieškant naujų mokymo metodų, patrauklių jaunam žmogui. Tačiau privalomos etninės kultūros pamokos turėtų būti įvestos ne į dabar veikiančią 5–12 klasių sistemą, o pamažu, tam tikrais etapais, pertvarkius visas bendrąsias ugdymo programas, persvarsčius jų turinį, išleidus vadovėlius bei kitas mokymosi priemones ir parengus etninės kultūros mokytojus.

Pirmasis etapas būtų privalomų etninės kultūros pamokų įvedimas pradinėse klasėse (8 pav.). „Ikimokyklinis amžius yra imliausias perimti etnokultūros vertybes, nes [...] mažam vaikui etnokultūra yra artimiausia ir natūraliausia jo aplinkos erdvė. Jei [...] tarp kitų vertybių toleruojamos etnokultūros vertybės, jos tikrai įsitvirtins jo giluminiame pasaulyje, padės objektyviau skirti, kas yra tikrai vertinga, apsaugos nuo neigiamos masinės kultūros įtakos“ (Katinienė 2003: 85–86).

Etninės kultūros ugdymas nėra baigtinis procesas, todėl turėtų būti tęsiamas ir 5–8 klasėse. Sistemingumas ir nuoseklumas yra etninės kultūros ugdymo pagrindas. Tik žengiant žingsnelį po žingsnelio galėtume perduoti jaunajai

8 pav. Privalomų etninės kultūros pamokų skirtingose klasėse poreikis

kartai visą sudėtingą ir daugiaplanį etninės kultūros modelį. Pedagogų pastebėjimu, 5–6 klasių mokiniams „patinka naratyvas, jiems dar įdomios pasakos, legendos, manau, kad daug žinių apie etninę kultūrą jie atsineša iš pradinių klasių, šeimos“. Tačiau 7–8 klasėse, prasidėjus prieštarigam paauglystės laikotarpiui, mokiniai gali nepriimti privalomo etninės kultūros ugdymo ir traktuoti jį kaip nereikalingą mokomąjį dalyką, jei susidomėjimas etnine kultūra nebus įskiepytas pradinėse klasėse.

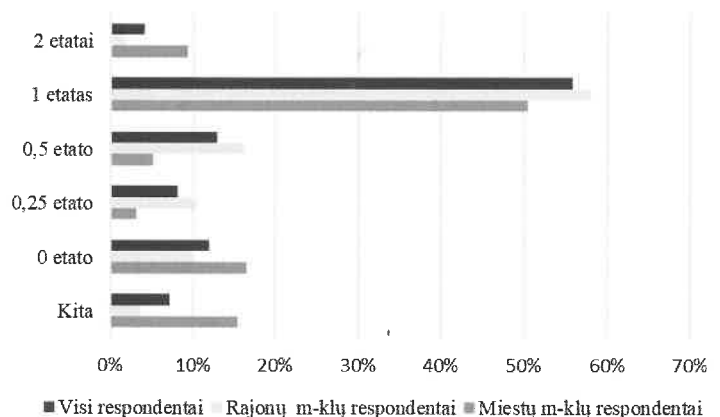
Gimnazijos pakopos klasėse taip pat būtinas tęstinis privalomas etninės kultūros mokymas. 9–10 klasių moksleiviai jau yra gana brandūs asmenys, kuriems reikia loginio pagrįstumo ir prasmės aiškumo, todėl pamokose jau reikėtų paliešti teorinius, filosofinius, istorinius aspektus. Į šiose klasėse dėstomą etninės kultūros dalyką siūlytume įtraukti ir tarptautiškumo aspektą, nes tai mokiniams sudarytų galimybes matyti savo tautos išskirtinumą bei ugdytų toleranciją kitų kultūrų atžvilgiu.

11–12 klasių mokiniai yra labai apkrauti, todėl, respondentų požiūriu, privalomų etninės kultūros pamokų jiems jau nebereikėtų skirti. Tikslinga 11–12 klasių palikti srautiniu principu paskirstomas pasirenkamąsias etninės kultūros pamokas.

Siekiant išsiaiškinti etninės kultūros mokytojų poreikį,

reikėtų nustatyti pageidaujamą privalomų pamokų dažnumą. Remiantis apklausos duomenimis, turėtų būti po 1 etninės kultūros privalomą pamoką per savaitę (35 proc.), nors respondentų buvo pasiūlyta ir kita alternatyva, t. y. po 1 pamoką kas antrą savaitę (pavyzdžiui, pakaitomis su pilietiškumo ugdymo pamokomis) – taip manė 28 proc. Lyginant didžiųjų miestų ir rajonų mokyklų darbuotojų atsakymų procentinę išraišką, nustatyta, kad miestuose dažniau pasisakoma už 1 privalomą savaitinę etninės kultūros pamoką (41 proc. / 32 proc.), o rajonuose pirmenybė teikiama privalomai etninės kultūros pamokai kas antrą savaitę (31 proc. / 24 proc.). Respondentai taip pat minėjo ir kitus variantus (35 proc.): kelis kartus per savaitę, kaip alternatyva vietoje vienos iš etikos ar tikybos pamokų; kartą per mėnesį; pagal poreikį 4 pamokos per metus.

Nustačius etninės kultūros pamokų poreikį per savaitę siekta išsiaiškinti, kokios etninės kultūros specialisto etato dalies reikėtų, jei šiam dalykui būtų skirta viena privaloma savaitinė pamoka (9 pav.).

9 pav. Etninės kultūros mokytojo pareigybei skirtina etato dalis

Iš gautų apklausos duomenų matyti, kad vienos privalomos savaitinės pamokos atveju etninės kultūros specialistui turėtų būti skiriamas visas etatas (taip mano 56 proc.), nors galimos ir kitos alternatyvos: pusė (13 proc.) arba ketvirtis etato (8 proc.). Maža dalis tiriamųjų mokyklų administracijos darbuotojų (2 proc.) neturėjo nuomonės šiuo klausimu, nes, anot jų, etatų skirstymas mokyklose labai priklauso nuo mokyklose esančio mokinių skaičiaus ir pagal tai komplektuojamų klasių.

Lyginant didžiųjų miestų ir rajonų mokyklų darbuotojų atsakymų dėl etatų įsteigimo procentinę išraišką, nustatyta, kad rajonų mokyklose etato įsteigimo poreikis yra didesnis, taip pat ten yra aktualesnis etninės kultūros mokytojo kaip specialisto poreikis.

Apibendrinant reikėtų pažymėti, kad, nors ir būta nuomonių dėl teigiamų privalomo etninės kultūros ugdymo aspektų, privalomojo etninės kultūros ugdymo

modelį taikyti gana sudėtinga, kol etninė kultūra nėra prioritetinga sritis švietimo sistemoje.

Išvados ir rekomendacijos

1. Kokybinė ir kiekybinė atliktos tyrimo analizė atskleidė, kad *etninės kultūros specialisto* pareigybė mokykloje nėra iki galo apibrėžta ir nėra vertinama vienareikšmiai, tačiau formaliojo ir neformaliojo bendrojo ugdymo sistemoje susiduriama su etninės kultūros specialistų trūkumu.

- Siūlytina inicijuoti etninės kultūros specialisto pareigybės įsteigimą bendrojo lavinimo mokyklose. Pedagogų pareigybių apraše teisiškai įforminti etninės kultūros ugdymo pedagogo pareigybę, apibrėžti jos funkcijas ir nušatyti atlyginimo koeficientą.
- Inicijuoti etninės kultūros pedagogų rengimą Lietuvos aukštosiose mokyklose.

2. Atsižvelgiant į etninės kultūros ugdymo specialistų poreikį buvo išskirtos trys pagrindinės kategorijos: etninės kultūros mokytojo, neformaliojo ugdymo būrelio vadovo, etninės kultūros eksperto-konsultanto. Pirmoji kategorija yra susijusi su etninės kultūros dėstyimu per pamokas. Antroji kategorija yra labiau orientuota į mokinio popamokinę veiklą. Trečioji – kuruojanti formalųjį ir neformalųjį etninės kultūros ugdymą bei sklaidą mokykloje.

- Siektina mokyklose įvesti visas tris išvardytas etninės kultūros specialisto kategorijas ir užtikrinti, kad šių kategorijų specialistų funkcijos pasiskirstytų formaliojo ir neformaliojo ugdymo sistemoje.

3. Etninės kultūros mokytojo kategorija mokykloje pirmiausia apibrėžiama per privalomų etninės kultūros pamokų vedimą arba etninės kultūros dalyko integravimą į mokomuosius dalykus. Tyrimas parodė, kad pedagogams dėl inovatyvių metodinių ir mokymo priemonių stokos, dėl per didelio krūvio, motyvacijos trūkumo ir kt. dabar dažnai trūksta kompetencijos kokybiškai integruoti etninę kultūrą į mokomuosius dalykus. Integracija palikta savieigai, nėra aiškios struktūros, ką, kiek ir kaip integruoti, todėl etninės kultūros ugdymas vyksta netolygiai. Daugelyje mokyklų etninė kultūra integruojama į mokomuosius dalykus tik formaliai.

- Būtina persvarstyti etninės kultūros integravimą į programų turinį, integravimui skirtą valandų skaičių, būtina reglamentuoti atskaitomybę ir patobulinti mokytojų kvalifikavimo sistemą.

4. Alternatyva netolygiam etninės kultūros integravimui į mokomuosius dalykus galėtų būti privalomas etninės kultūros ugdymas. Remiantis apklausos duomenimis, per savaitę turėtų būti viena etninės kultūros privaloma pamoka, nors respondentų buvo pasiūlytas ir kitas variantas, t. y. pamoka kas antrą savaitę (pavyzdžiui, pakaitomis su pilietiško ugdymo ar dorinio ugdymo

pamokomis). Tačiau šiuo metu mokyklos nėra pasiruošusios privalomajam etninės kultūros ugdymui.

- Rekomenduotume privalomojo etninės kultūros ugdymo modelį taikyti pakopomis, pradedant nuo pradinių klasių. Privalomas dėstyimas kol kas kelia daug klausimų, nes neišskūs nei konkretūs tikslai, nei mokinių pasiekimų vertinimas. Tam reikėtų persvarstyti bendrojo ugdymo programas, patvirtinti etninės kultūros privalomąjį ugdymą reglamentuojančius teisės aktus, o universitetuose pradėti rengti etninės kultūros mokytojus ir tam skirti finansavimą.

5. Dabartinės švietimo ir ugdymo sistemos kontekste neformaliojo etninės kultūros būrelio vadovo kategorija yra labiausiai pageidautina, nes neformalusis ugdymas remiasi trimis pagrindiniais ugdymo principais: patirties, ugdymo grupėse ir pozityvumo. Tyrimas rodo, kad neformalios etninės kultūros veiklos veiksmingumas priklauso nuo šiai veiklai skiriamų valandų kiekio. Per mažas skiriamų valandų kiekis, viena vertus, neužtikrina neformaliojo ugdymo kokybės, įvairovės ir susidomėjimo etnine kultūra, antra vertus, yra nepatrauklus pačiam etninės kultūros ugdymo specialistui, tiek dirbančiam šiuo metu, tiek besirengiančiam šiam darbui ateityje. Trūksta ir finansavimo tokiam ugdymui reikalingoms kokybiškoms metodinėms priemonėms įsigyti ir būrelių vadovų kompetencijoms tobulinti.

- Rekomenduojame didinti neformaliojo ugdymo etninės kultūros veikloms skirtą finansavimą bei valandų skaičių. Siekiant tiksliau apibrėžti etninės kultūros būrelio vadovo darbo apimtį, būtina įvertinti švietimo sistemos reglamentuojamas įdarbinimo sąlygas ir finansavimo galimybes konkrečioje mokykloje.

6. Etninės kultūros eksperto-konsultanto poreikis buvo nušatytas tiriant integralųjį ir neformalųjį etninės kultūros ugdymą. Šios pareigybės pagrindinė funkcija būtų inicijuoti, organizuoti, vykdyti ir kartu kontroliuoti etninės kultūros ugdymo veiklą Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose. Be asmeninių, socialinių ir specifinių profesinių gebėjimų šis specialistas privalėtų turėti ir vadybos įgūdžių, turėtų būti aktyvus, iniciatyvus, organizuotas. Etninės kultūros eksperto-konsultanto pareigybė padėtų užtikrinti etninės kultūros formaliojo ir neformaliojo ugdymo sinergiją mokykloje. Šiuo metu dėl pareigybinių funkcijų neapibrėžtumo, o ypač dėl lėšų stygiaus šios kategorijos etninės kultūros specialisto poreikis bendrojo ugdymo mokykloje yra diskutuotinas.

- Siūlome įsteigti etninės kultūros eksperto-konsultanto pareigybę ir skirti tam finansavimą.

7. Lyginant miestų ir rajonų duomenis pašėbėta, kad etninės kultūros integravimo situacija ir miestų, ir rajonų mokyklose yra panaši, tačiau požiūriai į privalomas etninės kultūros pamokas įvedimą skiriasi. Rajonų

mokyklų respondentai privalomą etninės kultūros pamoką kaip alternatyvą integraliam ugdymui vertina palankiau nei miesto mokyklų atstovai. Skirtumai pastebėti ir analizuojant etninės kultūros situaciją neformaliojo ugdymo kontekste. Papildomo etninės kultūros ugdymo poreikiai ir galimybės miestų ir rajonų mokyklose yra nevienodi. Dėl komplikuoto susisiekimo ir popamokinės veiklos tinklo ypatybių, etninės kultūros neformalusis ugdymas yra prieinamesnis miesto vaikams.

- Siūlome gerinti etninės kultūros neformaliojo ugdymo prieinamumą kaimo vietovėse skiriant tam papildomą finansavimą. Skiriamas lėšas reikėtų diferencijuoti atsižvelgiant į mokyklų geografinę padėtį.

Literatūra ir šaltiniai

- Akademinė bendruomenė kyla į kovą už iš studijų kryptių sąrašo nepagrįstai išbrauktą etnologiją. *www.alkas.lt*. 2017 03 16. Prieiga per internetą: <http://alkas.lt/2017/03/16/akademine-bendruomene-kyla-i-kova-uz-is-studiju-kryptiu-saraso-nepagrįstai-isbraukta-etnologija/>.
- Brazauskas Nerijus. 2016. Etninės kultūros disciplina (-os) Lietuvos universitetuose. Prieiga per internetą: <http://www.ekgt.lt/media/dokumentai/veikla/Tyrimai/N.Brazausko%20tyrimas.pdf>.
- Čepienė Irena. 2009 a. Bendrojo lavinimo vidurinės mokyklos etninės kultūros pagrindų mokymo programa. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=2232&p_d=21384&p_k=1.
- Čepienė Irena. 2009 b. Etninės kultūros ugdymo švietimo sistemoje analizė. Prieiga per internetą: http://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=2232&p_k=1&p_t=20824.
- Dėl etninės kultūros plėtros 2015–2018 metų veiksmų plano patvirtinimo. 2015 m. liepos 22 d. LR kultūros ministro įsakymas Nr. ĮV-500. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/ba6639e031ed11e5b1be8e104a145478>.
- Dėl kultūros darbuotojų kvalifikacijos tobulinimo koncepcijos patvirtinimo. 2013 m. balandžio 16 d. LR kultūros ministro įsakymas Nr. ĮV-293. Prieiga per internetą: <https://e-tar.lt/acc/legalAct.html?documentId=TAR.0152A1181431&lang=lt>.
- Dėl pagrindinio ugdymo etninės kultūros bendrosios programos ir vidurinio ugdymo etninės kultūros bendrosios programos patvirtinimo. 2012 m. balandžio 12 d. LR švietimo ir mokslo ministro įsakymas Nr. ĮV-651. Prieiga per internetą: <https://e-tar.lt/acc/legalAct.html?documentId=TAR.EFE610207736&lang=lt>.
- Dėl reikalavimų mokytojų kvalifikacijai aprašo patvirtinimo. 2014 m. rugpjūčio 29 d. LR švietimo ir mokslo ministro įsakymas Nr. V-774. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/7f45d9f02f7911e4a83cb4f588d2ac1a>.
- Dėl studijų kryptių ir kryptių grupių, pagal kurias vyksta studijos aukštosiose mokyklose, sąrašo, jo keitimo tvarkos, kvalifikacinių laipsnių sąrašo ir studijų programų pavadinimų sudarymo principų patvirtinimo. 2016 m. gruodžio 1 d. LR švietimo ir mokslo ministro įsakymas Nr. V-1075. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/ae5d5730b7c211e693eea1ef35f20da9>.
- Etninės kultūros plėtros 2015–2018 metų veiksmų plano įgyvendinimo 2016 metais rezultatai (remiantis savivaldybių pateiktais duomenimis). 2016. Parengė LR kultūros ministerijos Regiono kultūros skyrius. Prieiga per internetą: <https://lrkm.lrv.lt/uploads/lrkm/documents/files/Etno%20plano%202016%20ap%C5%BEvalga.ppt>.
- Hobsbawm Eric, Ranger Terence. 1992. *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jasukaitienė Regina. 2002. Sugrįžimas namopi: etnokultūros dėšymo vidurinėje mokykloje patirtis, *Liaudies kultūra* 6: 81–84.
- Katinienė Albina. 2003. Etnokultūros vertybės – asmenybės tapsmo pamatas, *Acta pedagogica Vilnensia* 11: 85–92.
- Kirdienė Gaila. 2004. Etninės kultūros ugdymo padėtis bendrojo lavinimo įstaigose, *Liaudies kultūra* 4: 83–84.
- Krukauskienė Eugenija, Trinkūnienė Inija. 2002. Etninės kultūros raiška ir sklaida vidurinėje švietimo grandyje. Sociologinio tyrimo ataskaita. Prieiga per internetą: http://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=8476&p_k=1&p_t=19156.
- Kuzmickas Bronislovas. 2011. Tradicija ir inovacija modernybės ir postmodernybės požiūriu, *Logos* 67: 6–15.
- Lietuva. Švietimas regionuose 2013. Pedagogai*. 2013. Prieiga per internetą: https://www.smm.lt/uploads/documents/teisine_informacija/svietimo_bukles_apzvalgos/Svietimas%20regionuose%202013%20web.pdf.
- Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymas. 1991 m. birželio 25 d., Nr. I-1489. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.9A3AD08EA5D0/xbPKUCNrMi>.
- Pečeliūnas Romaldas. 2013. Neformali meninė veikla kaip dvasingumo ugdymo forma. *Jaunųjų mokslininkų darbai* 1 (39): 44–48.
- Skarbalius Egidijus. 2014. Education of National Identity in Primary Forms: Activity Implemented by Teachers. *Pedagogika* 113, 1: 240–249.
- Trinkūnienė Inija. 2005. Etninė kultūra ir tautos integralumas, Grigas R., Klimka L. (sud.). *Tautinės tapatybės dramaturgija: lietuvių tautinis identitetas ir integralumas kintančiame pasaulyje*: 217–234. Vilnius: VPU.
- Trinkūnienė Inija. 2010 a. Etninė kultūra ir neformalus ugdymas: mokytojų patirties tyrimas, *Liaudies kultūra* 6: 46–53.
- Trinkūnienė Inija. 2010 b. Etninė kultūra mokyklose: mokytojų patirties tyrimas, *Liaudies kultūra* 4 (133): 21–29.
- Trinkūnienė Inija. 2011. Etninė kultūra mokykloje: tarp tradicijos ir modernumo, *Liaudies kultūra* 6 (141): 59–67.
- Urbanavičienė Dalia. 2010 a. Etninės kultūros ugdymas: samprata, siekiniai ir pagrindinės gairės. Prieiga per internetą: https://www.upc.smm.lt/tobulinimas/renginiai/medziaga/etnine/failai/Dr_Dalia_Urbanaviciene.pdf.
- Urbanavičienė Dalia. 2010 b. Etnokultūrinio ugdymo dabartis ir plėtros galimybės. Prieiga per internetą: <https://www.upc.smm>.

lt/naujienos/etnine/failai/Dalia_Urbanaviciene.pdf.

Vyčiniėnė Daiva. 2014. Etninė kultūros ugdymo specialistų rengimas, nueitas kelias, nauji poreikiai ir iššūkiai, konferencijos „Etninė kultūra etnografinių regionų metais“ vaizdo įrašas (2:05:39–2:06:30). Prieiga per internetą: <http://alkas.lt/2014/12/12/konferencija-etnine-kultura-etnografiniu-regionu-metais-tiesiogine-transliacija-video/>.

Vyčiniėnė Daiva. 2015. Etninė kultūros ugdymo specialistų rengimas: nueitas kelias, nauji poreikiai ir iššūkiai, *Etninė kultūra* 9: 24–31.

SUMMARY

THE DEMAND OF ETHNIC CULTURE SPECIALISTS IN THE PRIMARY AND SECONDARY EDUCATION SECTOR IN LITHUANIA

Relevance of the topic. Due to spreading cosmopolitanism ideas, integration into EU, digital revolution challenges not only is the functioning mechanism of the country and the society transforming very quickly, but also the worldview and values of a nowadays young people. The development of a personality with a mature national self-consciousness is becoming especially difficult. During the process of forming a nationalistic personality the role of ethnic culture is especially significant.

Even though the importance of ethnic culture is stressed clearly in the legal acts of the Republic of Lithuania, one must admit, that today on a nationwide scale the availability of high quality ethnic culture education for every pupil is still in question. In order to counter the challenges of a contemporary world the aim of Lithuanian education is to optimise the process of ethno cultural education. A rather important stage of this process is a supply and demand analysis of an ethnic culture education specialist, regulation and legitimisation of the post.

Object: the demand of an ethnic culture specialist in Lithuania's general education schools.

Aim: to determine the demand of an ethnic culture specialist in elementary and middle schools. They were not chosen randomly, but in order to evaluate the effectiveness of ethnic culture primary and secondary school educational programmes approved on 2012 April 12th by the Republic of Lithuania's Minister of Education and Science's commandment No. V-651 (Valstybės žinios, 2012, Nr. 46-2252).

Objectives:

- Describe the post of an ethnic culture specialist by determining its functions and categories;
- Identify the potential and demand of ethnic culture specialists (qualified teachers of ethnic culture, managers for ethnic culture clubs and expert consultants);

- Submit recommendations for ethnic culture education specialist post validation in Lithuania's general education schools.

Methods: Contents analysis of scholarly works and documents, quantitative analysis – written survey (a questionnaire), qualitative analysis – oral survey (semi-structured interview), comparative contents analysis of the received data.

The extent, organisation and procedure of the research. This research was carried out in 2017 June through October throughout Lithuania. The state of ethnic culture education differs in centres and peripheries of countries, thus during the research the major cities and the districts have been separated. 395 respondents have been questioned in Kaunas, Vilnius and Klaipėda, and 623 in the rest of Lithuania.

The article is comprised of three chapters: The Description of an Ethnic Culture Education Specialist; Categories and their Perspectives of Ethnic Culture Education Specialists; Conclusions and Recommendations.

In the first chapter what is an ethnic culture education specialist described as well as the requirements and categories.

The second chapter deals with the analysis of the functions of categories of ethnic culture education specialists as well as problems and possibilities in formal and informal education system by comparing the answers by respondents from major cities and district's schools.

Recommendations for the managing and executive education authorities and institutions are discussed in chapter three. We recommend reviewing the strategy of improving ethnic culture education in schools, which would ensure the synergy and quality of education in formal and informal education.

From the research carried out these conclusions were drawn:

1. From the qualitative and quantitative analyses it became clear that the position of an ethnic culture education specialist is not defined clearly and unambiguously in schools, and yet a shortage is felt in formal and informal education systems.
2. Taking into consideration the demand of ethnic culture education specialists in schools three main categories were drawn: teacher of ethnic culture, manager of an informal club, an expert consultant in ethnic culture. The first is connected with teaching ethnic culture lessons. The second is concerned with the pupils' extracurricular activities. The third category is related with the formal and informal education and propagation of ethnic culture.
3. The category of the teacher of ethnic culture is primarily recognised in compulsory ethnic culture classes or by integrating ethnic culture into different subjects. The research revealed that today's teachers often lack competence to qualitatively integrate ethnic culture into subjects due to lack of teaching equipment, motivation,

overburdening, etc. Integration is left to itself, there is no structure of what or how to integrate, thus the education of ethnic culture is happening unevenly. In many schools ethnic culture is integrated into subjects only formally.

4. An alternative for uneven integration of ethnic culture into subjects could be compulsory ethnic culture education. The results of the research showed that there ought to be 1 compulsory ethnic culture lesson per week, although respondents suggested another alternative, i.e. every second week (e.g. switch it with citizenship education or ethics/religious education). However, for now the system is not ready for ethnic culture classes.
5. In nowadays general education system the category of the manager of an informal club is preferred the most, since informal education is based on three main principles: experience, education in groups and positivity. However, the research shows that the efficiency of the informal ethnic culture education depends on the amount of hours appointed to it. On one hand, too few hours does not ensure the quality of education, variety and demand in the field of ethnic culture, on the other hand, it is not appealing to ethnic culture specialists in informal education of pupils. Furthermore, there is a lack of funds for methodical tools need for this type of education and to raise the competence of the managers.
6. A need for an expert consultant in ethnic culture was noticed when researching integral an informal ethnic

culture education. The main function of an expert consultant in ethnic culture in general education schools in Lithuania is to initiate, organise carry out and control the ethnic culture education activity. This shows that one should not only have personal, social and specific professional skills, but also managers competence, which would appear through activeness, personal initiative, organisation, etc. This category would help ensure the synergy of formal and informal education of ethnic culture. Nevertheless, due to the indistinctness of the functions of the post and especially the lack of financing, the need for expert consultants in ethnic culture is debatable

7. After comparing data from major cities' and district schools' employees it was noted that the integration of ethnic culture is similar, however attitude towards the compulsory ethnic culture classes differs. The respondents from the district schools are more in favour of the compulsory ethnic culture classes as an alternative for integral education than from the major cities. Differences were also noticed in analysing the situation of ethnic culture in informal education: the demand and possibilities are not located evenly. Due to complicated communication and the availability of extra-curricular activities, the informal education of ethnic culture is more accessible and diverse for major city schools' children.

